

Martin Zlatohlávek: Pravda zůstává [neredigováno]

in: Křesťanská revue 1992/3, str. 70-72

Ladislav Hejdánek se nejprve ptá: Vítězí pravda v dějinách? (KR LVIII, 6, str. 129 až 133) a v druhé části (KR LVIII, 7, str. 151—155) odpovídá: Pravda vítězí v dějinách! Křesťanská revue tak přinesla otištěný záznam vysílaný v rozhlase v lednu a v únoru 1991.

Východiskem Hejdánkovy úvahy, jak zřejmo z nadpisu, je česká duchovní a myšlenková tradice, vyjádřená „zkameněným reliktem“ na prezidentské vlajce — Veritas vincit. Autor vyzývá k novému osvojení vztahu k pravdě. Tento nový způsob vymezuje negativně vůči řeckému myšlení a v něm zakotvenému pojetí pravdy. „V řeckém chápání se totiž pravda řídí tím, co jest, co je skutečně dané. Pravda, řecký ALÉTHEIA, znamená vlastně neskrytost, rozumí se neskrytost toho, co opravdu jest“ (str. 131a). „Podle Řeků je pravda podřízena tomu, co jest“ (str. 131c). Řecké pojetí pravdy však, podle Hejdánka, není omezeno na období antiky a helénismu. Zvláště proto, že křesťanská theologie adaptovala řeckou metafyziku, zakořenilo se takové myšlení hluboce v evropské tradici. I když Hejdánek krizi tohoto způsobu myšlení — nihilismus — opisuje až v našem století, její kořeny shledává přímo v počátcích řeckého myšlenkového proudu. „Nihilismus tedy nezačíná teprve moderní dobou, ale již s počátkem řeckého vynálezu pojmů a pojmosloví, spjaté s redukcí skutečnosti na jsoucna“ (str. 153d).

Hejdánek uvažuje o pravdě ne negativním vymezováním se vůči řeckému způsobu pojetí, ale hodlá navazovat na hebrejskou tradici, sestoupit ke kořenům starého Izraele, zejména k odkazu proroků. Zde totiž pro křesťanskou evropskou civilizaci jsou nejvlastnější zdroje evangelia. — Seznat „hebrejské myšlení“, pokud lze, pak se o to můžeme pokusit v jejich myšlenkovém a duchovním odkazu — Starém zákoně. Žel Hejdánek necituje ani jedno místo z prorockých knih, provádí však analýzu apokryfní knihy, III. Ezdráše, který patří do tradice chronistické, dějepavné (Knihy Paralipomenon — Kroniky, Ezdráš, Nehemiáš), a zmíní mudroslovnou knihu Joba. Je si pak vědom „velice úzké souvislosti mezi pravdou a vírou, jak ji zjišťujeme ve staré hebrejštině“ (str. 132b). V Novém zákoně, což Hejdánek ilustruje na příkladu apoštola Pavla, sleduje „doklady posunutého chápání významu mnoha slov“ (str. 132c). U Pavla, v jeho známém „Hymnu lásky“ (I Kor. 13), nachází doklady napětí mezi jeho židovstvím a jeho prosáknutím helénismem, a také mezi tradovaným chápáním víry, jak je nám z evangelií známo u Ježíše, a mezi chápáním posunutým k řeckému způsobu, pro něž u samotného Ježíše nemáme žádných dokladů (str. 132d). Takto je bible pro nás pramenem jednak „hebrejského myšlení“, jednak prvních helénistických interpretací této tradice. Ona hebrejská se pak, podle Hejdánka, marginálně objevovala v křesťanských dějinách. České myšlení, reprezentované Janem Husem, Emanuelem Rádlem, Josefem Luklem Hromádkou, Janem Patočkou, Václavem Havlem, jí dalo snad větší prostor než jiné myšlenkové tradice křesťanské éry.

Takovou koncepci je třeba vyzkoušet. Podněcující k pochybujícím otázkám je právě tam, kde Hejdánek nakládá s biblickým textem. Písmo svaté je ten nejvlastnější kořen evropské myšlenkové a duchovní tradice.

Heslo „Pravda vítězí“ je citátem z apokryfní knihy III. Ezdráš. Než se stalo slovním symbolem husitského hnutí, doplněné křesťanskou interpretací o genitiv původce, Páně, přečetl je tam Jan Hus a použil ho, když komentoval 116. žalm. Hus četl starozákonní apokryf v Jeronýmově překladu nebo v některém jeho dobovém převodu do češtiny a Vulgáta mu byla kanonickým celkem i se spisy, které reformační pokračovatelé odložili. Mezi ně dnes počítáme i III. Ezdráše. Text, který byl pro Husa stejnohodnotný jako starozákonní prorocké výpovědi nebo pasáže o pravdě v evangeliu podle Jana, do jejíchž úběžníku apokryfního Ezdráše zasadil a odtud vykládal, je pro dnešního exegetu postaven na okraj.

Určitý vykladačský pohled může oddíl o vítězí pravdě v III. Ezdráši zvýraznit tak, jak činí Hejdánek. Je to historicko-kritická metoda, která exegetovaný text rozkládá na původní prameny a vsuvky. Klasickým reprezentantem této školy ve 20. století je Otto Eissfeldt. Ve svém Úvodě do Starého zákona (Einleitung in das AT unter Einschluss der Apokryphen und Pseudepigraphen sowie der Apokryphen und Pseudepigraphen Qumran – Schriften. Entstehungsgeschichte des AT, Tübingen 1964, 3), v paragrafu 77 pojedná i III. Ezdráše. Jen v řečtině a latinském překladě zachovaný spis není vlastně nic nového, jsou to přeložené pasáže kanonických knih Ezdráše, Nehemiáše a Paralipomenon, až na vsuvky, kterou je také vyprávění o soutěži na dvoře krále Dareia, co je nejsilnější, v které první místo získal Žid Serúbábel (zase vsuvka), prohlášením, že nejsilnější jsou ženy, ale nade vším vítězí pravda.

Hejdánek „vidí smysl této vsuvky ve výslovné polemice s řeckou tradicí. . . . Jde o vyslovení myšlenky nepochybně hebrejské, a to záměrně způsobem, který se vzpírá každému připodobnění řeckému chápání pravdy“ (130e). Vymezuje se tak právě vůči Eissfeldtovi, který o této vsuvce napíše: es handelt sich. . . um einen von Haus aus nicht – jüdischen, wohl persischen Stoff, der dann sekundär auf einen Jüdischen Helden übertragen worden ist“. Eissfeldt sleduje historii vzniku textu, rozpozná převzaté části odjinud, dotazuje se na práci kompilátora, tedy z diachronního rozložení textu, z textu poskládaného z různých tradic mu chce rozumět a být mu práv a raději zapochybuje o zdroji myšlenkové tradice v něm obsažené: „Ob. . . mit der Anpassung der Erzählung an der Jüdischen Geist zusammenhängt oder schon auf einer früheren Entwicklungsstufe hinzugekommen ist, wird sich kaum sicher entscheiden lassen.“

Hejdánek oproti němu z toho, jak se zde o pravdě vypovídá, text přiřazuje k hebrejské myšlenkové tradici. „Říká se tu totiž, že rozhodující není to, co jest. Nic z toho, co jest, není samo o sobě pravé, ale naopak je vždycky nepravé. Jen pravda je doopravdy pravá, není v ní nic nepravého, a proto je mocnější než všechno, co jest, a proto také nade vším, co jest, vítězí“ (str. 131b).

Obsahem pojmu pravda v různých textových vrstvách se zabýval R. Bultmann. Jeho článek „Untersuchungen zum Johannesevangelium“ (in: Exegetica, Tübingen 1967, str. 124nn.) sleduje v oddílu A pojem pravda, „welchen Sinn dieses Begriff in der Vorgeschichte und in der Umwelt des Evangeliums hatte, um so die

Bedingungen zu schaffen, unter denen ein Verständnis des Evangeliums möglich wird“. Studie je rozdělena na „Der Begriff der Wahrheit im AT und unter atm Einfluss“ a „ALÉTHEIA in der griechischen und hellenistischen Literatur“. Je to základní práce, z které se lze poučit o rozdílech chápání pojmu pravdy v obou myšlenkových světech, hebrejském i řeckém. Bultmann ji provádí na celé škále textů jak biblických, tak mimobiblických. Pakliže se ALÉTHEIA blíží významově ekvivalentu, který v němčině překládá jako „Rechtsschaffenheit“, významu tíhnoucímu více ke „Gerechtigkeit“ nebo „Gesetz des Höchstens“, tak Bultmann použije 1 textu 3 Esr 3,1—4,63. Jsou zde sice zaznamenány a shrnuty všechny možné významy starozákonního pojmu pravda, ale o duchovním podkladě tohoto místa si ani Bultmann není jist. Je však zřejmé, že zde a už jenom v Dan 8,12, co se biblických textů týče, je pojem pravdy použit absolutně. „Eine grosse Ausdehnung hat ferner der eben durch solchen Sprachgebrauch ermöglichte, aber vermutlich durch iranischen Einfluss veranlasste oder verstärkte Gebrauch von ALÉTHEIA als der rechten Religion gewonnen, der schon Dan 8,12 zu beobachten war, und der 3 Esr 3,1 až 4,63 vielleicht im Hintergrund steht.“

V Hejdánkově práci tak dochází k paradoxu. Použil při rozboru textu z apokryfního Ezdráše metodická východiska obou jmenovaných biblistů, ale v diskusi otázky duchovních zdrojů rozebraného textu se přiklonil na jinou stranu.

Kořeny duchovní tradice III. Ezdráše Jsou tedy problematické i při jednotném metodickém postupu. Je však zpochybněna i metoda, kterou se takto text vykládá. Exegeti — theologové pociťují krizi ve výkladech textu způsobenou dědictvím pozitivismu. Rozpoznali, že cesta k pravému pochopení nevede rozkládáním textu až k pramenům, ani formulováním přesného obsahu pojmu v daném historickém bodě. Optimismus, který podnítil takovou badatelskou práci, prostě zklamal. Abychom byli dnes právi textu III. Ezdráše, je zapotřebí nasadit rozbor textu úplně jinak.

Sledoval jsem zde v obryse jen problém apokryfní knihy, kterou Hejdánek cituje. Zasloužil by si důkladného pojednání, právě jako i další: vztah pravdy a víry, předmět víry a překlady „věřit v něco“, vztah Ježíše a apoštola Pavla, a pak Hejdánkovo provokující: „obnovit onen původní význam slov „víra“ a „pravda“ v Ježíšově užití“. Mám za to, že teprve tyto předběžné důkladné analýzy nás opravňují ke správnému sestupování k našim duchovním kořenům.